

Jiří Černý, Jan Holeš, *Sémiotika*, Portál, Praha 2004,
362 s., ISBN 80-7178-832-5.

Sémiotika se věnuje zkoumání nejen jazykových znaků, ale obecně i všech ostatních systémů, s nimiž se všichni pravidelně setkáváme (srov. Černý 1998, s. 168). Proto je zcela pochopitelné její výrazné zviditelnění v poslední době, a to mimo jiné v podobě nových publikací (např. Doubravová 2002). Novou monografií *Sémiotika* vydalo nakladatelství Portál v Praze v roce 2004. Její autoři, Jiří Černý a Jan Holeš, působí na katedře romanistiky Filozofické fakulty Palackého univerzity v Olomouci a patří k uznávaným odborníkům ve svém oboru.

Knihy je rozdělena do tří částí, které obsahují celkem patnáct kapitol. První – úvodní – část obsahuje kapitolu *Sémiotika – věda o znakových systémech* (s. 15–36), která pojednává o tom, co je to znak, objasňuje jeho podstatu a vývoj, naznačuje možné klasifikace znaků a ostatních sémiotických systémů. Obsahuje rovněž informace o vývoji samotné sémiotiky od starověku až po současnost. Jednotlivé podkapitoly jsou věnovány významným představitelům sémiotiky, kteří se zasloužili o její vývoj (Ch. S. Peirce, Ch. Morris, F. de Saussure, L. Hjelmslev, M. Bréale, R. Jakobson, T. Sebeok, U. Eco).

Druhá část obsahuje sedm kapitol a je věnována *Jazyku jako znakovému systému a jeho náhradě*. První kapitola *Jazyk jako znakový systém a jeho náhrady* (s. 39–50) pojednává o struktuře a vlastnostech jazykového znaku podle F. de Saussura a Ch. Peirce. Je v ní rovněž zmíněna asymetrie jazykového znaku, jeho mnohoznačnost, souzvučnost a souznačnost. Následující kapitola *Motivovanost jazykového znaku* (s. 51–68) se věnuje arbitrarnosti a motivovanosti jazykového znaku, jeho zvukomalebnosti, která zahrnuje zvukomalebna slova, dále expresivním prvkům v jazyce poezii a morfemické motivovanosti, kde se autoři zmiňují o „faktorech, díky nimž umíme slovo rozložit a přiřadit k nějaké další slovní jednotce“ (s. 56), čím mají na mysli především odvozování a skládání slov. Potom následuje sémantická motivovanost, kam autoři řadí metaforu, synestezii, metonymii a synekdochu. Vyjadřují se rovněž ke změnám motivovanosti. Další kapitola – *Vlastní jména* (s. 69–84) – vysvětluje základní pojmy *nomen proprium* (vlastní jméno) a *apelativum* (obecné jméno) a uvádí jejich vzájemné rozdíly a ovlivňování. Ve třetí kapitole – *Změny významu* (s. 85–114) – autoři popisují příčiny jazykových změn obecně, ale také příčiny významových změn v rámci historického, společenského a psychologického vývoje. Větší pozornost věnují psychologickým příčinám, k nimž patří především tabuizování výrazů,

eufemizace a vytváření pověr. Autoři rovněž naznačují možné způsoby řešení jazykového tabu.

Další tři kapitoly části druhé popisované monografie jsou však věnovány jazykovým otázkám sémiotiky, ale z hlediska zevně (mimojazykového), i když materiálem jsou jazykové znaky. Jde o všeobecnou sémantiku jako součást sémiotiky. I tak kapitola *Strukturální sémantika* (s. 115–126) popisuje sémantické vztahy mezi znaky vůbec, analýzu jejich významu, jednotky významu a sémantická pole. Uvádí také další metody strukturální sémantiky: Sperberovu aktivní teorii a sociologickou metodu Georgese Matorého. V kapitole *Písmo a jeho náhrady* (s. 127–158) autoři uvádějí informace o vzniku, podstatě písma a jeho vývoji. Následně popisují jeho konkrétní druhy (ideografická, smíšená, umělá) a vývoj abecedy. Zmiňují se rovněž o dalších substitučních kódech, jakými jsou Braillovo písmo, Morseova abeceda, gestikulační substitute, těsnopisné systémy a akustické substituční kódy. Poslední kapitola *Kódy paralelní s mluvenou řečí* (s. 159–170) uvádí základní klasifikace paralelních kódů a jejich funkcí. Autoři popisují proxémiku, haptiku, pohledy, posturologii, kineziku a mimiku.

Třetí část *Sémiotiky* zahrnuje – stejně jako část druhá – sedm kapitol, ale je věnována *Ostatním znakovým systémům*. První kapitola této části (s. 173–212) obsahuje především kritéria pro klasifikaci znakových systémů (jazykové a neязыkové či mimojazykové, motivované a konvenční, uzavřené a otevřené, ostré a neostré, výrazné a nevýrazné, důvěryhodné a pochybné), typologii znaků (symptomy, signály, značky a odznaky, znamení, ikony, indexy a symboly). Popisuje také symboly a symbolické jazyky a zmiňuje se rovněž o neostrých symbolech (například nebeská tělesa, geometrické útvary, barvy, rostliny, čísla apod.). Kapitola *Znakové systémy ve vědě a praxi* (s. 213–228) objasňuje úlohu znakových systémů ve vědě a technice, popisuje znakové systémy v praxi (například vývoj dopravních značek od prehistorie až po současnost). V kapitole *Psychoanalytický výklad snů* (s. 229–238) popisují autoři bdění a spánek, uvádějí informace o psychoanalýze a typologii snů. Zmiňují se rovněž o nejvýznamnějších představitelích tohoto oboru (S. Freud, C. G. Jung, E. Fromm). Pak následuje kapitola *Mýty, biblické příběhy, pověsti a pohádky* (s. 239–266), která objasňuje původ mytologických příběhů a obsahuje příklady starověké mytologie a náboženství, biblických příběhů, pověstí a pohádek a mýtů moderní doby. V kapitole *Znakovost v umění* (s. 267–294) se autoři věnují vývoji umění a jeho klasifikaci z hlediska sémiotiky. Představují zde umění založená na přirozených jazycích (ústní podání, literatura, poezie), umění založená na zvláštních výrazových prostředcích (hudba, balet, tanec, pantomima, malířství, sochařství, architektura, němý film) a jejich kombinace (divadlo, opera, muzikál, film a televize). Velmi zajímavá je kapitola *Rituály, protokoly, hry a role* (s. 295–310), v něž se autoři věnují starobylým a novodobým rituálům, dále zmínkám o protokolech, rolích a hrách, jejich typologii a charakteru. Je třeba zde poznamenat, že většina otázek, zde podotknutých, se vyskytuje i v literatuře, a je možné ji vyřešit v jazykové rovině (srov. např. úlohu hry v diskurzu nebo v uměleckém stylu). V kapitole *Meditace, věštění a pověry* (s. 311–340) se

autoři zabývají neostrými a méně důvěryhodnými znakovými systémy, jako je medice, okultismus a magie, věštění a pověry.

Na konci knihy je uveden seznam literatury, který čítá 189 položek. Je velmi cenné, že autoři třemi hvězdičkami označují doporučenou čtenářům, kteří si chtějí své znalosti z oblasti sémiotiky ještě rozšířit, literaturu. Orientace v tak rozsáhlé literatuře by totiž mohla být dosti obtížná. Toto rozdělení mu umožní začít se studiem dané problematiky od samého počátku a později přejít ke složitějším publikacím, které jsou určeny zkušenějším příjemcům.

Monografie *Sémiotika* je napsána velmi srozumitelně a poutavě. Výklad je vždy doplněn vhodnými příklady, jež jsou často uvedeny v přehledných tabulkách, které čtenáři umožní lépe pochopit studovaný materiál. Grafická úprava knihy je velmi dobrá, což napomáhá snadné orientaci v jednotlivých kapitolách. Myslím, že kniha autorů Jiřího Černého a Jana Holče je velmi dobrou příručkou nejen pro jazykovědce, sociology, psychology, filozofy a další, ale zejména pro laické čtenáře, kteří se chtějí blíže seznámit se základy fungování znaků a znakových systémů ve společnosti a každodenním životě jedince. Knihu *Sémiotika* jednoznačně doporučuji k přečtení.

Kateřina Sobotiková, Ostrava

Literatura

Černý J., 1998, *Úvod do studia jazyka*, Olomouc.

Doubravová J., 2002, *Sémiotika v teorii a praxi*, Praha.

***Dzieje Słowian w świetle leksyki. Pamięci Profesora Franciszka Ślawskiego*, pod red. Jerzego Ruska, Wiesława Borysia, Leszka Bednarczuka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego: Kraków 2002, 546 s., + 8 ilust., ISBN 83-233-1535-3.**

Dzieje Słowian w świetle leksyki są pokłosiem międzynarodowej sesji naukowej, zorganizowanej 17–18 maja 2001 r. w Krakowie. Podstawowym problemem poruszonym zarówno na konferencji, jak również w omawianych artykułach jest analiza faktów językowych pod kątem odbijania się w nich różnych aspektów z historii i kultury Słowian. Wachlarz tematyczny jest bardzo szeroki. Omawiane są zarówno aspekty natury semantycznej, jak i formalnej, słownictwa pospolitego, jak i nazw własnych, analizy diachronicznej, jak i synchronicznej. Nie brakuje również opisu nowych zjawisk w językach słowiańskich, jak nowe techniki derywacyjne, skracanie wyrazów w nazwach własnych i pospolitych, internacjonalizacja czy normalizacja słownictwa, tworzenie przyimków wtórnych itd.